

Uczestnicy postępowania karnego

- pokrzywdzony i oskarżyciele

Zasadą jest, że w postępowaniu przygotowawczym prokurator jest organem postępowania karnego, zaś w postępowaniu sądowym – oskarżycielem publicznym.

Art. 45 KPK

§ 1. Oskarżycielem publicznym przed wszystkimi sądami jest prokurator.

§ 1a. W wypadkach określonych w ustawie czynności procesowe wykonuje prokurator bezpośrednio przełożony lub prokurator nadrzędny.

(...)

§ 2. Inny organ państwowy może być oskarżycielem publicznym z mocy szczególnych przepisów ustawy, określających zakres jego działania.

Prokurator podlega wyłączeniu od prowadzenia postępowania przygotowawczego (art. 47-48 KPK).

Funkcjonowanie prokuratury wyznaczają zasady:

- 1) zasada niezależności (od administracji rządowej i samorządowej),
- 2) zasada apolityczności,
- 3) zasada bezstronności,
- 4) zasada jednolitości (wszystkie jednostki prokuratury tworzą jednolitą całość),
- 5) zasada centralizmu (na czele PG),
- 6) zasada hierarchicznego podporządkowania,
- 7) zasada jednoosobowego kierownictwa.

Prokurator w postępowaniu przygotowawczym

W postępowaniu przygotowawczym prokurator jest organem postępowania karnego, który to postępowanie prowadzi, a wtedy podejmuje decyzje co do tego, komu i jaki postawić zarzut (popelnienia przestępstwa), czy skierować do sądu akt oskarżenia, czy postępowanie umorzyć itd.

Art. 326 KPK

§ 1. Prokurator sprawuje nadzór nad postępowaniem przygotowawczym w zakresie, w jakim go sam nie prowadzi (...).

§ 2. Prokurator jest obowiązany czuwać nad prawidłowym i sprawnym przebiegiem całego nadzorowanego przez siebie postępowania.

Jeżeli w postępowaniu przygotowawczym określone ustawą czynności wykonuje sąd (np. orzeka w przedmiocie tymczasowego aresztowania lub w przedmiocie zażalenia na postanowienie o umorzeniu śledztwa), to prokurator jest stroną w tej części postępowania (w tym postępowaniu – prowadzonym przed sądem).

Prokurator w postępowaniu sądowym

W postępowaniu sądowym prokurator zasadniczo jest oskarżycielem publicznym, realizując zasadę określoną w art. 10 § 1 KPK *in fine*. Nie oznacza to, że bezrefleksyjnie powinien popierać każdy akt oskarżenia. Jeżeli bowiem dowody przeprowadzone przed sądem wskazują na to, że oskarżony jest niewinny prokurator sam powinien wnosić o uniewinnienie oskarżonego. Jest on bowiem rzecznikiem praworządności i działa w interesie społecznym.

Obowiązek popierania oskarżenia przed sądem, o którym mowa w art. 10 § 1 KPK, nie oznacza obowiązku uczestniczenia przez prokuratora we wszystkich czynnościach postępowania sądowego.

Art. 46 KPK

§ 1. W sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego udział oskarżyciela publicznego w rozprawie jest obowiązkowy, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej.

§ 2. Jeżeli postępowanie przygotowawcze zakończyło się w formie dochodzenia, niestawiennictwo oskarżyciela publicznego na rozprawie nie tamuje jej toku. Przewodniczący lub sąd mogą uznać obecność oskarżyciela publicznego za obowiązkową.

Pokrzywdzony

- definicja pokrzywdzonego na gruncie KPK ma charakter materialnoprawny, a więc uznanie danej osoby za pokrzywdzonego zależy od tego w jakie dobro prawne godzi czyn zabroniony w odniesieniu do którego toczy się dane postępowanie karne (zob. art. 49 § 1 KPK).

Centralne pojęcie: „dobro prawne”, to dobro, stanowiące zarazem przedmiot ochrony indywidualnej normy prawa karnego materialnego, które zostało naruszone w wyniku przestępstwa, a nie wszelkie dobra prawne określonej osoby i chronione pozakarnymi normami prawa.

Przykładowo, w sprawie o bezprawne pozbawienie wolności (art. 189 § 1 KPK) pokrzywdzonym jest ten, kto został pozbawiony wolności, zaś w sprawie o kradzież (art. 278 § 1 KK) ten, kto został okradziony. Natomiast w sprawie o sfałszowanie dokumentu (art. 270 § 1 KK), czy w sprawie o znieważenie flagi (art. 137 § 1 KK) nie ma pokrzywdzonego.

Art. 49 KPK

§ 1. Pokrzywdzonym jest **osoba fizyczna** lub **prawna**, której dobro prawne zostało bezpośrednio naruszone lub zagrożone przez przestępstwo.

§ 2. Pokrzywdzonym może być także niemająca osobowości prawnej:

- 1) **instytucja państwowa** lub samorządowa;
- 2) inna **jednostka organizacyjna**, której odrębne przepisy przyznają zdolność prawną.

Osoba fizyczna – człowiek; **osoba prawna** – np. spółka akcyjna, fundacja; **jednostka organizacyjna mająca zdolność prawną** – np. spółka jawna.

Art. 49 KPK :

(...) § 3. **Za pokrzywdzonego** uważa się zakład ubezpieczeń w zakresie, w jakim pokrył szkodę wyrządzoną pokrzywdzonemu przez przestępstwo lub jest zobowiązany do jej pokrycia.

§ 3a. W sprawach o przestępstwa przeciwko prawom osób wykonujących pracę zarobkową, o których mowa w art. 218-221 oraz w art. 225 § 2 Kodeksu karnego, organy Państwowej Inspekcji Pracy mogą **wykonywać prawa pokrzywdzonego**, jeżeli w zakresie swego działania ujawniły przestępstwo lub wystąpiły o wszczęcie postępowania.

§ 4. W sprawach o przestępstwa, którymi wyrządzono szkodę w mieniu instytucji lub jednostki organizacyjnej, o której mowa w § 2, jeżeli nie działa organ pokrzywdzonej instytucji lub jednostki organizacyjnej, prawa pokrzywdzonego mogą wykonywać organy kontroli państwowej, które w zakresie swojego działania ujawniły przestępstwo lub wystąpiły o wszczęcie postępowania.

uchwała SN z 15 września 1999 r., KZP 26/99

Krąg pokrzywdzonych w rozumieniu art. 49 § 1 KPK ograniczony jest zespołem znamion czynu zabronionego, będącego przedmiotem postępowania oraz czynów współukaranych.

Powyższa uchwała ukształtowała w dużej mierze wykładnię art. 49 § 1 KPK, a tym samym pojęcie pokrzywdzonego na gruncie aktualnie obowiązującego Kodeksu postępowania karnego.

Pokrzywdzony w postępowaniu karnym

Pokrzywdzony – strona postępowania przygotowawczego.

W postępowaniu sądowym pokrzywdzony to:

- 1) uczestnik ze szczególnymi uprawnieniami : art. 384 § 2 KPK, art. 387 KPK, art. 444 § 1 KPK itd., albo
- 2) strona postępowania sądowego – oskarżyciel posiłkowy (ws. z oskarżenia publicznego) lub oskarżyciel prywatny (ws. z oskarżenia prywatnego).

Wykonywanie praw pokrzywdzonego

Art. 51 KPK

§ 1. Za pokrzywdzonego, który nie jest osobą fizyczną, czynności procesowych dokonuje organ uprawniony do działania w jego imieniu.

§ 2. Jeżeli pokrzywdzonym jest małoletni albo ubezwłasnowolniony całkowicie lub częściowo, prawa jego wykonuje przedstawiciel ustawowy albo osoba, pod której stałą pieczęć pokrzywdzony pozostaje.

§ 3. Jeżeli pokrzywdzonym jest osoba nieporadna, w szczególności ze względu na wiek lub stan zdrowia, jego prawa może wykonywać osoba, pod której pieczęcią pokrzywdzony pozostaje.

Art. 52 KPK – śmierć pokrzywdzonego

Prawa procesowe pokrzywdzonego są prawami ściśle osobistymi.

Oskarżyciel posiłkowy nie działa w interesie społecznym, lecz działa w swoim własnym interesie.

Wstąpienie innych osób w miejsce zmarłego pokrzywdzonego odbywa się z mocy ich własnego prawa, wynikającego z przepisów szczególnych. Podmioty te realizują swoje własne prawa.

Prokurator realizując prawa zmarłego pokrzywdzonego działa z urzędu, nie działa jak strona.

Pokrzywdzony w postępowaniu sądowym - oskarżenie publiczne

Art. 53 KPK

W sprawach o **przestępstwa ścigane z oskarżenia publicznego** pokrzywdzony może działać jako strona w charakterze oskarżyciela posiłkowego **obok oskarżyciela publicznego** lub **zamiast niego**.

Art. 50 KPK

W postępowaniu sądowym z uprawnień pokrzywdzonego określonych w art. 53 nie może korzystać osoba występująca w tej samej sprawie w charakterze oskarżonego, z wyjątkiem przewidzianym w art. 497 i art. 498 § 3 (*wyjątek dotyczy spraw z oskarżenia prywatnego – dop. SK*).

Dla występowania w roli oskarżyciela posiłkowego (obok oskarżyciela publicznego) konieczne jest złożenie odpowiedniego oświadczenia przed sądem.

Art. 54 KPK

§ 1. Jeżeli akt oskarżenia wniósł oskarżyciel publiczny, pokrzywdzony może aż do czasu rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej złożyć oświadczenie, że będzie działał w charakterze oskarżyciela posiłkowego.

§ 2. Cofnięcie aktu oskarżenia przez oskarżyciela publicznego nie pozbawia uprawnień oskarżyciela posiłkowego. Pokrzywdzony, który uprzednio nie korzystał z uprawnień oskarżyciela posiłkowego, może w terminie 14 dni od powiadomienia go o cofnięciu przez oskarżyciela publicznego aktu oskarżenia oświadczyć, że przystępuje do postępowania jako oskarżyciel posiłkowy.

Oświadczenie o przystąpieniu ds. osk. posiłkowego:

- musi być złożone przed rozpoczęciem przewodu sądowego na rozprawie głównej, np.:

- w piśmie procesowym złożonym po uzyskaniu wiedzy o wniesieniu aktu oskarżenia do sądu,
- na posiedzeniu w przedmiocie wniosku o skazanie,
- na rozprawie głównej po wywołaniu sprawy.

Ww. oświadczenie ma charakter konstytutywny, nie wymaga postanowienia sądu.

Forma oświadczenia pokrzywdzonego: pisemnie lub ustnie do protokołu (art. 116 KPK).

O ile dla uzyskania statusu oskarżyciela posiłkowego przez pokrzywdzonego nie jest potrzebne postanowienie sądu, o tyle dla uniemożliwienia mu udziału w procesie w tej roli postanowienie sądu jest konieczne, przy czym jest dopuszczalne tylko w ściśle przewidzianych wypadkach.

Art. 56 KPK

§ 1. Sąd może ograniczyć liczbę oskarżycieli posiłkowych występujących w sprawie, jeżeli jest to konieczne dla zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Sąd orzeka, że oskarżyciel posiłkowy nie może brać udziału w postępowaniu, gdy bierze w nim już udział określona przez sąd liczba oskarżycieli.

§ 2. Sąd orzeka także, iż oskarżyciel posiłkowy nie może brać udziału w postępowaniu, jeżeli stwierdzi, że nie jest on osobą uprawnioną lub jego akt oskarżenia albo oświadczenie o przystąpieniu do postępowania zostało złożone po terminie.

Zakończenie udziału w sprawie przez oskarżyciela posiłkowego

Art. 57 KPK

§ 1. W razie odstąpienia oskarżyciela posiłkowego od oskarżenia nie może on ponownie przyłączyć się do postępowania.

§ 2. O odstąpieniu oskarżyciela posiłkowego od oskarżenia w sprawie, w której oskarżyciel publiczny nie bierze udziału, sąd zawiadamia prokuratora. Nieprzystąpienie przez niego do oskarżenia w terminie 14 dni od doręczenia zawiadomienia powoduje umorzenie postępowania. (...)

Art. 58 KPK

§ 1. Śmierć oskarżyciela posiłkowego nie tamuje biegu postępowania; osoby najbliższe lub osoby pozostające na jego utrzymaniu mogą przystąpić do postępowania w charakterze oskarżyciela posiłkowego w każdym stadium postępowania.

(...)

Oskarżenie posiłkowe subsydiarne

– pokrzywdzony działa zamiast prokuratora, popierając akt oskarżenia wniesiony przez siebie w sprawie ściganej z oskarżenia publicznego.

- zostało uregulowane przede wszystkim w art. 55 KPK,
- pozwala dochodzić swoich praw pokrzywdzonemu w sprawach z oskarżenia publicznego, w których prokurator nie widzi podstaw do wniesienia aktu oskarżenia,
- pokrzywdzony będąc oskarżycielem posiłkowym samodzielnie wnosi i popiera akt oskarżenia (tzw. subsydiarny akt oskarżenia), którego wniesienie do sądu wymaga jednak przymusu adwokacko-radcowskiego i uiszczenia opłaty stanowiącej równowartość zryczałtowanych wydatków,
- dopuszczalność wniesienia subsydiarnego aktu oskarżenia poprzedza żmudna i dość długotrwała procedura, która została zmodyfikowana jesienią 2019 r., dlatego część podręczników w tym zakresie jest nieaktualnych (!)

Oskarżenie posiłkowe subsydiarne

– procedura poprzedzająca wniesienie aktu oskarżenia (art. 55, 306, 330 KPK)

- 1) organ postępowania przygotowawczego wydaje postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa (dochodzenia) lub o umorzeniu śledztwa (dochodzenia) w sprawie z oskarżenia publicznego,
- 2) pokrzywdzony składa zażalenie na ww. postanowienie do właściwego sądu,
- 3) sąd uwzględnia zażalenie pokrzywdzonego i uchyla zaskarżone postanowienie,
- 4) organ postępowania przygotowawczego ponownie wydaje postanowienie o odmowie wszczęcia śledztwa (dochodzenia) lub ponownie wydaje postanowienie o umorzeniu śledztwa (dochodzenia) w sprawie z oskarżenia publicznego,
- 5) pokrzywdzony składa zażalenie na to postanowienie do prokuratora nadrzędnego nad tym, który wydał postanowienie o którym mowa w punkcie 4,
- 6) prokurator nadrzędny utrzymuje w mocy zaskarżone postanowienie,
- 7) pokrzywdzony, który dwukrotnie składał zażalenia na postanowienia kończące postępowanie przygotowawcze może w terminie prekluzyjnym 1 miesiąca samodzielnie wnieść akt oskarżenia.

Pokrzywdzony w postępowaniu sądowym

- oskarżenie prywatne

Art. 59 KPK

§ 1. Pokrzywdzony może jako oskarżyciel prywatny wnosić i popierać oskarżenie o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego.

§ 2. Inny pokrzywdzony tym samym czynem może aż do rozpoczęcia przewodu sądowego na rozprawie głównej przyłączyć się do toczącego się postępowania.

Oskarżenie prywatne wymaga działania pokrzywdzonego, który wnosi (samodzielnie lub z udziałem pełnomocnika) akt oskarżenia.

Przestępstwa prywatnoskargowe

– art.: 157 § 2-3, 212, 216, 217 KK

Prokurator a przestępstwa prywatnoskargowe

Art. 60 KPK

§ 1. W sprawach o przestępstwa ścigane z oskarżenia prywatnego prokurator wszczyna postępowanie albo wstępuje do postępowania już wszczętego, jeżeli wymaga tego interes społeczny.

§ 2. Postępowanie toczy się wówczas z urzędu, a pokrzywdzony, który przedtem wniósł oskarżenie prywatne, korzysta z praw oskarżyciela posiłkowego; do pokrzywdzonego, który przedtem nie wniósł oskarżenia prywatnego, stosuje się art. 54, 55 § 3 i art. 58.

§ 3. Jeżeli prokurator, który wstąpił do postępowania, odstąpił potem od oskarżenia, pokrzywdzony powraca w dalszym postępowaniu do praw oskarżyciela prywatnego.

§ 4. Pokrzywdzony, który nie wniósł oskarżenia, może w terminie zawitym 14 dni od daty powiadomienia go o odstąpieniu prokuratora od oskarżenia złożyć akt oskarżenia lub oświadczenie, że podtrzymuje oskarżenie jako prywatne, a jeżeli takiego oświadczenia nie złoży, sąd lub referendarz sądowy umarza postępowanie.

Ingerencja prokuratora w sprawy ścigane z oskarżenia prywatnego może przybrać jedną z form:

- **wszczęcie** postępowania przygotowawczego w sprawie o czyn ścigany z oskarżenia prywatnego z uwagi na istnienie ku temu interesu społecznego,
- **objęcie** ściganiem z oskarżenia publicznego czynu prywatnoskargowego, kiedy w toku prowadzonego postępowania karnego okazało się, że dany czyn nie jest jednak czynem publicznoskargowym (np. najpierw prokurator zakwalifikował czyn z art. 157 § 1 KK, a później okazało się, że czyn stanowi jednak występki z art. 157 § 2 KK, jednakże w ocenie prokuratora interes społeczny przemawia za tym, aby nadal prowadził postępowanie karne),
- **wstąpienie** do postępowania sądowego już toczącego się na skutek wniesienia aktu oskarżenia przez oskarżyciela prywatnego.

Śmierć oskarżyciela prywatnego

Art. 61 KPK

§ 1. W razie śmierci oskarżyciela prywatnego postępowanie zawiesza się, a osoby najbliższe lub osoby pozostające na utrzymaniu zmarłego mogą wstąpić w jego prawa. Postanowienie o zawieszeniu postępowania może wydać także referendarz sądowy.

§ 2. Jeżeli w terminie zawitym 3 miesięcy od dnia śmierci oskarżyciela prywatnego osoba uprawniona nie wstąpi w prawa zmarłego, sąd lub referendarz sądowy umarza postępowanie.

**Postępowanie sądowe wymaga
wniesienia odpowiedniej skargi przez uprawnioną do tego osobę
i – zasadniczo – wymaga udziału w nim oskarżyciela
(zasada skargowości)**

Art. 14 § 1 KPK

Wszczęcie postępowania sądowego następuje na żądanie uprawnionego oskarżyciela lub innego uprawnionego podmiotu.

Art. 17 § 1 pkt 9 KPK:

§ 1. Nie wszczyna się postępowania, a wszczęte umarza, gdy:

(...)

9) brak skargi uprawnionego oskarżyciela; (...)

Uwaga !

Integralnym elementem samodzielnego nabywania wiedzy na podstawie tej prezentacji jest dogłębna analiza:

- przepisów art. 45-61 KPK,
- odpowiedniego fragmentu podręcznika, w szczególności odpowiedniej części Rozdziału II (str. 82-125) z książki:
H. Paluszkiewicz, K. Dudka, *Postępowanie karne*, Warszawa 2018, wyd. 4,
przy czym należy zwrócić uwagę na zmiany ustawowe dotyczące instytucji subsydiarnego oskarżyciela posiłkowego (zob. slajd nr 18),
- uchwały Sądu Najwyższego z 15 września 1999 r., KZP 26/99 (to orzeczenie i inne potrzebne do przeanalizowania – w załączonym pliku).